

## รัฐศาสตร์แนวพุทธว่าด้วยการปกครองตามหลักทศพิธราชธรรม

Buddhistic Political Science According to Governance the Rajadhamma

สุมาลี บุญเรือง<sup>1</sup> และพระอโณทัย กตปุณโญ (อุนเรอาน)<sup>2</sup>

Sumalee Boonrueang and Phra Anothai Gataponyo (Aunruean)

Received: November 24, 2019

Revised: March 13, 2020

Accepted: March 13, 2020

### บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารัฐศาสตร์แนวพุทธว่าด้วยการปกครองตามหลักทศพิธราชธรรม พบว่า สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและการปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์ชาดก เช่น ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมของพระราชาผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง เมื่อมองในแง่รัฐศาสตร์ ก็คือหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมกลมกล่อมเกลาอารมณ์ หรือเป็นธรรมที่หล่อเลี้ยงอารมณ์ของคนที่เป็ผู้นำ เพื่อให้ผู้นำมีความสามารถในการกำกับและควบคุมอารมณ์ของผู้นำ อีกทั้งสามารถบริหารจัดการอารมณ์ และความรู้สึกของตัวเองให้มีสมรรถภาพจิตดี มีสุขภาพจิตดี และคุณภาพจิตดี จะเห็นว่าทศพิธราชธรรมเป็นหลักปฏิบัติสำหรับกล่อมเกลาจิตใจเพื่อให้สามารถปรับใจให้สอดคล้องกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบจิตใจ ทดสอบจิตใจและสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องไม่มีอคติและมุ่งประโยชน์ส่วนรวมที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมเป็นสำคัญ

**คำสำคัญ:** รัฐศาสตร์แนวพุทธ, การปกครอง, ทศพิธราชธรรม,

### Abstract

The objectives of this Academic Article was Buddhistic Political Science According to Governance the Rajadhamma. The study indicated that; Thai social has been influenced by Buddhist teaching about administration and government

<sup>1</sup> มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkorn-rajavidyalaya University.

<sup>2</sup> สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน; Nan Provincial Office of Buddhism

Corresponding author, e-mail: sumalee31130@hotmail.com, Tel.088-3445035

especially from the Jakata such as the Rajadhamma which is the duties of the king (government). In terms of political science, it's a rulers of administration and government to hold for all the comforts of life and happiness. The Rajadhamma or 10 Royal Virtues of the King is an important part of self-contained for leaders. The leaders seized by Buddhist principles to social acceptance. Leaders need to sacrifice personal gain for the public benefit.

**Keywords:** Buddhist Political Science, Governance, Rajadhamma

## บทนำ

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้หลายสถาน หลายแห่งว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการดำรงชีพในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครอง ดังตัวอย่างที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนเรื่องของสมาชิกของรัฐผู้มีส่วนร่วมให้เกิด การปกครองที่ดี พึงรู้หลักและปฏิบัติในหลักอริยปิทย แม้ในการมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ตนเอง และสังคม ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้ ในหลักอภิธานิยธรรม แม้ในส่วนของผู้นำหรือผู้ปกครอง ประเทศตั้งแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนนักปกครองทั่วไป พระพุทธองค์ก็ตรัส หลักธรรม มีทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุและการละเว้นอกติ เป็นต้น

ปราชญ์ทางด้านรัฐศาสตร์ เช่น Plato and Aristotle มองเห็นตรงกันว่าการเมือง การปกครอง เป็นเรื่องของการแสวงหาความยุติธรรมและการดำรงชีวิตที่ดี และย้ำว่ามนุษย์ เป็นสัตว์การเมือง จากแนวคิดที่มาจากพระพุทธศาสนาและจากปราชญ์ทางด้านรัฐศาสตร์ ชี้ให้เห็น ว่า มนุษย์เป็นผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม จำจกต้องเรียนรู้และดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีระเบียบแบบ แแผน ทั้งที่เพื่อให้สังคมมีความสงบสุขก็โดยอาศัยการเรียนรู้วิชารัฐศาสตร์ เพื่อนำไปเป็นเครื่องมือใน การ ครองตนและช่วยเหลือสังคมนั่นเอง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ที่ช่วยในการ จรรโลงสังคม และสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ด้วยการระคับประคองสังคมของประเทศให้เป็น ปึกแผ่น เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ และยังเป็นแหล่งหล่อหลอม เอกลักษณ์ของชาติโดยที่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาได้สอนให้คนไทยมีนิสัยรักอิสระ มีจิตใจที่รัก สงบและยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ รวมทั้งยังสอนให้คนเรามีจิตใจที่มีความเมตตา กรุณา เสียสละ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น (รัชนิกร เศรษฐ, 2532) นอกจากนี้หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนายังช่วย ทำให้เกิดความรู้จัก เข้าใจคนและชุมชน รวมทั้งจะช่วยให้เกิดการ ทำงานร่วมกัน เกิดความสามัคคี อันเป็นพลังทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายแห่งการพัฒนาที่ตั้งไว้ได้ ทั้งนี้เพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ความ ทุกข์ยากเดือดร้อน อันเหตุจากประการต่าง ๆ ทั้งปวงที่เกิดขึ้นในสังคม ให้บรรเทาเบาบางลง ในอัน

ที่จะช่วยนำชาติและสังคมไปสู่ความสงบร่มเย็นต่อไป (อรณี ฝูงวรรณลักษณ์, 2538) ทศพิธราชธรรม เป็นข้อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักร เป็นคุณธรรมที่โบราณบัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งพระมหากษัตริย์ในอดีตได้ทรงถือปฏิบัติมาเป็นพระราชจริยาวัตร แม้บุคคลผู้มิใช่พระเจ้าแผ่นดินก็ควรเจริญรอยตาม โดยนำเอาหลักธรรม 10 ประการนี้มาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเกิดความสุขสวัสดิ์ในสังคม ตามอุดมการณ์แห่งการปกครองยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันว่าคุณสมบัติของนักปกครอง หรือ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ตลอดจนนักปกครองทั่วไป (พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมมวฑฒโน), 2552) ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในอดีต ทศพิธราชธรรมเชื่อกันว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นของพระราชาราชหรือผู้นำประเทศใช้ยึดถือปฏิบัติในการบริหารประเทศเท่านั้นแต่ในปัจจุบัน ได้มีการทำความเข้าใจและขยายขอบเขตการนำทศพิธราชธรรมไปปรับใช้ในวงกว้างมากขึ้น ทั้งนักวิชาการ นักบริหาร และประชาชนธรรมดา ก็สามารถยึดถือและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นแนวทางในการทำมาหากิน ก่อให้เกิดความสุข ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้เช่นเดียวกัน (เนตรดาว จิระกิจ, 2550)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้กับการปกครองในยุคปัจจุบันจึงจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการประทุพผิตมิชอบทางราชการได้อย่างดีที่สุด สามารถป้องกันปัญหาการทุจริตประทุพผิตมิชอบทางราชการได้และจะเป็นการช่วยลดปัญหาด้านการขัดแย้งในสังคมเกิดประโยชน์สุขแก่สังคม การมีองค์ความรู้และความสามารถทางการปกครองอย่างเดียวโดยไม่มีหลักคุณธรรมสำหรับนักบริหารจึงไม่สามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำหลักทศพิธราชธรรมมาประยุกต์ใช้ในการปกครองจึงถือเป็นหัวใจของนักปกครอง ที่จะปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาหรือประชาชนให้เกิดความสุขจึงก่อให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศได้

### รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ

มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มีความเชื่อ แนวคิด อุปนิสัย ทัศนคติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มารวมกันอยู่ภายในอาณาเขตเดียวกัน จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องหาการปกครองที่เหมาะสมมาใช้ในสังคม เพื่อให้สังคมนั้น ๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี คือมีความสงบเรียบร้อย มีความยุติธรรม มีความสามัคคี ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม หากสังคมที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ไม่มีการนำการปกครองที่เหมาะสมมาใช้แล้ว ก็อาจทำให้สังคมนั้นประสบกับความสับสนยุ่งเหยิง เกิดความแตกแยก แย่งชิงผลประโยชน์ตามมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่เห็นได้ในสังคมต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ รัฐศาสตร์ (Political Science) มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมาย แต่อธิบายรวม ๆ คือเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวกับการควบคุม เกี่ยวกับการอิทธิพล เกี่ยวกับอำนาจหรือสิทธิ โดยเฉพาะในระดับที่เกี่ยวข้องกับรัฐ

พระพุทธศาสนาบัญญัติหลักธรรมต่าง ๆ ที่สามารถใช้ในการปกครองรัฐในอันจะก่อความผาสุกของประชาชน อันเป็นจุดหมายปลายทางของการศึกษาเกี่ยวกับรัฐ หลักธรรมต่าง ๆ

ในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์กับวิชารัฐศาสตร์ในทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีรัฐศาสตร์ สถาบันการเมือง กฎหมายสาธารณะ รัฐประศาสนศาสตร์ กระบวนการทางการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะพระพุทธศาสนาเน้นการใช้ธรรมะ ที่สามารถนำมาประยุกต์กับการศึกษาเกี่ยวกับรัฐและการปกครองได้เป็นอย่างดี พระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังไม่ได้ออกผนวชได้ทรงศึกษา ได้ทราบระบบการปกครองต่าง ๆ ในครั้งพุทธกาล ทุกรูปแบบ เมื่อทรงสั่งสอนพระพุทธศาสนา จึงทรงสั่งสอนนักปกครองให้สร้างความผาสุกสมบูรณ์แก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรงเมื่อมองในแง่รัฐศาสตร์ ก็คือหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง

### พระมหากษัตริย์ไทยกับการปกครองตามแนวพุทธ

หลักทศพิธราชธรรมเป็นหลักในการปกครองของผู้ปกครอง ซึ่งกล่าวว่าผู้นำด้านการปกครองทั่วไป จะต้องยึดเป็นข้อปฏิบัติในการปกครองเป็นสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 และตลอดระยะเวลากว่า 60 ปี ที่ทรงครองราชย์ทุกคนก็ได้ประจักษ์แล้วว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และประเสริฐ ทรงครองแผ่นดินนี้โดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนมาโดยตลอด ได้เรียนรู้จากการประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ มากมาย สมดังที่พระปฐมบรมราชโองการ ที่พระราชทานไว้เมื่อทรงขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ท่านทราบหรือไม่ว่าในวันนั้น พระองค์ได้ประกาศ Good Governance แล้ว Governance หรือหลักธรรมาภิบาลนั่นเอง พระองค์ทรงประกาศว่า เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม ธรรมะ ก็คือ ธรรมาภิบาล พระองค์ทรงประกาศ ก่อนที่ต่างชาติจะบัญญัติคำว่า Governance เสียอีก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงประกาศพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ก็เท่ากับเป็นการประกาศเจตนารมณ์ในการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น (ปรหิตปฏิบัติ) นั่นเอง ราชธรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวไทยตลอดระยะเวลากว่า 60 ปีที่ผ่านมา ก็คือทศพิธราชธรรมหรือธรรมของพระราชา 10 ประการ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตฺโต), 2550)

1. ทาน การให้ทรัพย์สินสิ่งของและธรรมเพื่อช่วยเหลือประชาชน รวมทั้งการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เป็นการให้เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นสำคัญ วิธีการให้ทานแบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ (1) อามิสทาน การให้สิ่งของ และ (2) ธรรมทาน (การให้ธรรมเป็นทาน) หรือวิทยาทาน (การให้ความรู้เป็นทาน)

2. ศิล ความประพฤติเรียบร้อยดีงาม การสำรวมระวังรักษาพฤติกรรมทางกายและทางวาจาให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงามทั้งที่เป็นอดีตหิตสมบัติคือความดีงามส่วนตัวและปรหิตปฏิบัติคือความดีงามเพื่อส่วนรวม การรักษาศิลที่เป็นทศพิธราชธรรมนั้นต้องเป็นปรหิตปฏิบัติด้วย คือผู้ปกครองต้องมีภาพแห่งความซื่อสัตย์สุจริต สามารถทำตนเป็นแบบอย่างและเป็นทีเคารพนับถือของคนทั่วไป ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน พุดง่าย ๆ ก็คือ ผู้ปกครองต้องมีชื่อเสียงเกียรติคุณอันดีงามโดยไม่มีประวัติต่างพร้อย

3. บริจาค เสียสละความสุขสบายส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม ทศพิธราชธรรมข้อนี้เป็นเรื่องของกิเลสจากะคือสละกิเลส เช่นสละความเห็นแก่ตัวหรือความสุขสบายส่วนตัวเพื่อทำประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน การปฏิบัติธรรมข้อนี้มุ่ง ปรหิตปฏิบัติคือยึดประโยชน์สุขของคนอื่นเป็นที่ตั้ง ดังพุทธพจน์ในธรรมบทที่ว่า

“ถ้าเห็นว่า จะได้สุขอันยิ่งใหญ่ด้วยการสละสุขเล็กๆ น้อยๆ นักปราชญ์ก็ควรสละสุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่”

4. อาชวะ ความซื่อสัตย์สุจริต บอกความจริงแก่ประชาชน ไม่ฉ้อฉลหลอกลวง ไม่ทุจริตคอร์รัปชันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายความหมายของความซื่อสัตย์สุจริตในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานไว้ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2497 ว่า “มีคุณธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งท่านต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดอยู่เสมอ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ประเทศบ้านเมืองจะวัฒนาถาวรอยู่ได้ ก็ย่อมอาศัยความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐาน ท่านทั้งหลายจะออกไปรับราชการก็ดี หรือประกอบกิจการงานส่วนตัวก็ดี ขอให้มั่นอยู่ในคุณธรรมทั้ง 3 ประการคือ สุจริตต่อบ้านเมือง สุจริตต่อประชาชน และสุจริตต่อหน้าที่”

5. มัทวะ ความอ่อนโยนเป็นการปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความอ่อนโยนสุภาพเรียบร้อย ไม่เย่อหยิ่งหลงตัวเอง มัทวะเป็นความแข็งแรงแต่ไม่แข็งกระด้างและเป็นความอ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ ผู้นำมี 2 ประเภทคือ (1) ผู้นำที่น้อมอยู่บนหัวคน และ (2) ผู้นำที่น้อมอยู่ในหัวใจคน ผู้นำที่น้อมอยู่บนหัวคนชอบใช้ความแข็งกระด้างกดขี่คนอื่นผู้นำที่น้อมอยู่ในหัวใจคนชอบใช้ความอ่อนโยนผูกมัดใจคน

6. ตบะ ความเพียรเพิกกิเลสตัณหา ไม่หลงระเริงไปกับคำสรรเสริญเยินยอและความสำเร็จสำราญที่มาพร้อมกับอำนาจวาสนาจนลืมนิปฏิบัติหน้าที่ให้บริบูรณ์ ผู้นำที่มีตบะจะสามารถควบคุมจิตใจให้พอใจกับความเรียบง่าย เขาเป็นคนที่ได้ดีแล้วไม่ลืมตัว เขาอยู่อย่างไม่ตามใจกิเลสตัณหา แม้จะมีเงินทองมากมาย เขาก็ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย

8. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ความกรุณาต่อคนทั่วไป ไม่หาเรื่องกดขี่ข่มเหงหรือลงอาญาแผ่นดินโดยปราศจากเหตุอันควร สงสารห่วงใยเมื่อเห็นความทุกข์ของประชาชนและหาหนทางที่จะดับทุกข์เข็ญของพวกเขา

9. ชันติ ความอดทนต่ออนิฏฐารมณ์คือสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาหรือไม่น่าพอใจ เมื่อต้องประสบสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาหรือไม่น่าพอใจก็สามารถควบคุมกิริยาอาการให้สงบอยู่ได้ เป็นนายเหนือสถานการณ์ ไม่แสดงอาการหงุดหงิดทुरนทुरายหรือแสดงความไม่พอใจจนออกนอกหน้า

10. อวิโรธนะ ความไม่คลาดจากธรรม การยึดมั่นในหลักการปกครอง หลักนิติธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ โดยไม่ประพฤติปฏิบัติให้ผิดเพี้ยนไปจากหลักการเหล่านั้น ผู้ปกครองจะมั่นคงอยู่ในหลักการเช่นนั้นได้ต้องมีปัญญารู้เท่าทันสถานการณ์และตัดสินใจโดยไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจอคติคือความลำเอียง 4 ประการ ได้แก่ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง และภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

ตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ พระองค์ทรงยึดมั่นในหลักธรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของประชาชน โดยเฉพาะหลักธรรมะ 10 ประการสำหรับพระราชอา หรือที่พวกเราเรียกกันว่า “ทศพิธราชธรรม” หลักธรรมะอันประเสริฐ 10 ประการ ดังนี้ (ประเทศไทยใสสะอาด, 2562)

**คุณธรรมข้อที่ 1 คือ ทาน** ซึ่งหมายถึง การให้ การให้ในที่นี้เป็นการให้แล้วมีผลผูกพัน พระองค์พระราชทานทรัพย์ สิ่งของ เพื่อนำไปช่วยเหลือประชาชน โดยมีได้เลือกเชื้อชาติหรือศาสนา เป็นการสร้างสรรค์ความสงบสุขให้เกิดขึ้นในบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้วยธรรมะ ทรงรักและเมตตาพสกนิกรของพระองค์ ทรงมุ่งหวังให้พสกนิกรมีความสุขอย่างแท้จริง ดังนั้น ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นข้าราชการก็สามารถเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาทในหลักธรรมข้อนี้ได้เช่นกัน หลักธรรมในข้อนี้ คือ ทาน อาจไม่จำเป็นต้องเป็นข้าวของเงินทองเสมอไป สำหรับข้าราชการการให้ในที่นี้อาจจะเป็นการให้บริการแก่ประชาชน บริกรด้วยความเต็มใจ ทำให้ประชาชนมีความสุข นั่นก็เป็นการให้ทานแล้ว

**คุณธรรมข้อที่ 2 คือ ศิล** ซึ่งหมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม อันเกิดจากการรักษา ศิล เว้นจากการทำชั่วไม่ทำความเสียหาย หรือ ละเว้นในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่ควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพุทธมามะกะที่ดีและทรงเคร่งครัดในการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา พระจริยวัตรที่ดีงามของพระองค์ สามารถตรึงดวงใจทุกดวงของพสกนิกรให้เกิดความจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างท่วมท้นเป็นที่ประจักษ์

**คุณธรรมข้อที่ 3 คือ ปริจจาคะ** ซึ่งหมายถึง การเสียสละ เป็นการให้ การเสียสละเพื่อให้เกิดประโยชน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้เสียสละเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง ทรงเสียสละความสำราญส่วนพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินไปยังท้องถื่นทุกรัฐ และห่างไกลความเจริญเพื่อดูแลทุกข์สุขของประชาชน

**คุณธรรมข้อที่ 4 คือ อาชชวะ** หมายถึง ความเป็นคนตรง ซื่อสัตย์ สุจริต จริใจ ซื่อตรงในการวางแผนโครงการทุก ๆ โครงการ เพื่อไม่ให้มีการรั่วไหล เพื่อให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับประชาชนอย่างแท้จริง

**คุณธรรมข้อที่ 5 คือ มัททวะ** หมายถึง ความสุภาพอ่อนโยน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงถือว่าพระองค์เป็นพระราชอาเลย ภาพที่พระองค์ทรงโน้มพระวรกายเข้าหาประชาชนเพื่อรับการเคารพของประชาชนซึ่งบางคนก็เป็นคนเฒ่าคนแก่ นับเป็นภาพที่ประทับใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็นอย่างยิ่ง

**คุณธรรมข้อที่ 6 คือ ตปะ** หมายถึง ความเพียรไม่ลดละเปื่อยหน่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรคใด ๆ พระองค์ทรงอยู่ในฐานะที่สามารถทรงพระ

สำราญได้อย่างเต็มที่ แต่พระองค์ก็ไม่ทรงทำเช่นนั้น มีแต่ทรงริเริ่มโครงการต่าง ๆ ส่วนพระองค์มากมาย เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดี

**คุณธรรมข้อที่ 7 คือ อักโกระ** แปลว่าไม่โกรธ บุคคลที่ได้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท ล้วนแต่กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระอารมณ์ที่สุขุม ไม่ทรงกริ้ว ไม่ทรงโกรธ ทรงมีพระเมตตาที่สูงยิ่ง

**คุณธรรมข้อที่ 8 คือ อวิหิงสา** นั่นคือ การไม่เบียดเบียน ทรงมีแต่ความรัก ความห่วงใย ไม่เบียดเบียนประชาชน เปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณา ด้วยเหตุนี้จึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เป็นที่เคารพของพสกนิกรชาวไทยทั้งมวล ทรงเป็นผู้ปกครองประเทศที่มีอำนาจได้โดยที่ไม่ต้องสร้าง ความหวาดกลัว กดขี่ข่มเหงประชาชน

**คุณธรรมข้อที่ 9 คือ ขันติ** ความอดทน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่ย่อท้อ ไม่เคยหมดกำลังพระราชหฤทัย หรือทรงละทิ้ง ในการที่จะสร้างความอยู่ดีกินดีให้แก่ประชาชน หรือแม้แต่การเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่นห่างไกล ต้องบุกป่าฝ่าดงไป แต่ก็ไม่ทรงมุ่งมันไปเพื่อพบราษฎรที่รอพระองค์อยู่

**คุณธรรมประการสุดท้ายคือ อวิโรธนะ** หมายถึงความยุติธรรม การไม่ทำผิด ทำนองคลองธรรมดำรงไว้ ซึ่งความถูกต้องตามศีลธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีความยุติธรรมทรงรับฟังปัญหาของราษฎรด้วยพระองค์เอง

หลักทศพิธราชธรรมหรือหลักปฏิบัติ 10 ประการ ของพระมหากษัตริย์ เป็นหลักการปกครองของกษัตริย์ไทยนับตั้งแต่โบราณกาล นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ พระองค์ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม คือ ธรรมะ 10 ประการสำหรับพระมหากษัตริย์เสมอมา พระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ที่ทรงปฏิบัติและพระราชจริยวัตรมากมายที่ทรงประกอบนั้น ยังประโยชน์มหาศาลและเป็นທີ່ตระหนักในพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นพ้นว่าทรงอุทิศพระองค์เพื่อประเทศและพสกนิกร ทศพิธราชธรรม 10 ประการ หลักการทั้ง 10 ข้อนี้ เป็นหลักปฏิบัติสำหรับการกำกับควบคุม และพัฒนาอารมณ์ของผู้นำให้มีความฉลาดทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น เหตุผลสำหรับผู้นำหรือผู้ที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความพอใจตามที่เรียกขานว่า “ราชา” นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมี “จิตใจที่สงบนิ่ง” ในขณะที่เผชิญหน้ากับอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบจิตใจของตนเอง ความนิ่งจึงมีผลต่อการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นราชา (พระหรรษา ธมฺมหาโส, 2556, หน้า 83) สำหรับหลักทศพิธราชธรรมไม่ได้จำเพาะจงว่าต้องเป็นพระมหากษัตริย์เท่านั้นที่ต้องประพฤติปฏิบัติตาม แต่แท้จริงหลักทศพิธราชธรรมเป็นหลักคุณธรรมที่ผู้ปกครองพึงจะต้องปฏิบัติเพื่อเป็นพื้นฐานของความสุข ความเจริญก้าวหน้าขององค์กรอย่างแท้จริง (กฤษดา เขียววัฒน์ สุขและทัดทรง บุญญาธิการ, 2558) หลักทศพิธราชธรรมนี้สามารถนำไปปรับใช้ได้ทั้งผู้บริหาร หัวหน้างาน พนักงานปฏิบัติการ ตลอดจนบุคคลทั่วไปทุกระดับชั้น และทุกองค์กรหน่วยงาน เพราะในการปฏิบัติงานในทุกองค์กรนั้นย่อมมีการทำงานกันเป็นทีม หรือกลุ่มคนไม่ว่าจะมีตำแหน่งเดียวกันหรือต่างกันมีผู้ใต้บังคับบาหรือไม่มี ภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรมในตัวบุคคลจะช่วยกระตุ้น

ชี้แนะ ผลักดันให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นปฏิบัติงานด้วยคุณธรรมจริยธรรมเพื่อความสำเร็จของกลุ่มและเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรที่วางไว้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ทศพิธราชธรรม หลักธรรม 10 ประการ ประกอบด้วย มีทานต่อกัน มีศีลธรรมต่อกัน มีบริจาคต่อกัน มีความซื่อตรง อ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ เมตตาจิตต่อกัน มีความไม่เบียดเบียน ประกอบด้วยกรุณาต่อกัน มีความอดทนต่อกัน มีความประพฤติไม่ผิดต่อกัน ในหลักทศพิธราชธรรมนี้ เป็นคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองหรือธรรมของผู้ปกครองซึ่งแต่ครั้งเดิมถือเป็นธรรมะ หรือพระราชกิจวัตรของพระมหากษัตริย์หรือนักการเมืองการปกครองทุกระดับชั้นควรนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นหลักในการถือปฏิบัติต่อแนวทางในการปกครองตนเองและสังคมส่วนรวม

## บทสรุป

ทศพิธราชธรรมเป็นคุณธรรมหลักแห่งพระราชจริยาวัตรในการทรงปกครองแผ่นดินเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรทั้งปวง คุณธรรมนี้ได้เป็นที่ทรงยึดถือปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ไทยสืบเนื่องกันตลอดมาโดยมิได้ขาดสาย เพราะฉะนั้นการปกครองของเมืองไทยเราตั้งแต่โบราณกาลจึงกล่าวได้ว่า แม้องค์พระมหากษัตริย์จะทรงอยู่ในฐานะที่เรียกว่า “สมบูรณาญาสิทธิ” หรือ “ปริमितสิทธิ” ก็ตามก็จำกัดอยู่โดยธรรมคือทรงปกครองโดยธรรมคือธรรมปริमितะก็จำกัดอยู่โดยธรรมคือทรงปกครองโดยธรรมคือธรรมปริमितะ คือว่ากำหนดอยู่โดยธรรมทุกกาลสมัย

การเมืองการปกครองของประเทศไทยที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือหลักธรรมของผู้ปกครองนี้จึงมีความแตกต่างกับการเมืองการปกครองของประเทศต่าง ๆ พระมหากษัตริย์ไทยนั้นมีพระราชจริยานุวัตรที่ทรงยึดมั่นหลักทศพิธราชธรรมในการปกครองเสมอมาทุกรัฐสมัย ในลักษณะที่ทรงเป็น “ธรรมราชา” ซึ่งมีความหมาย 4 ความหมายว่าทรง เป็นธรรมราชา เพราะทรงประพฤติอยู่ในธรรม เพราะชาวโลกพร้อมทั้งเทวดา และมนุษย์ยกย่องโดยธรรม เพราะทรงรุ่งเรืองโดยธรรม และเพราะทรงปกครองพสกนิกรโดยธรรม และหลักทศพิธราชธรรมสามารถนำไปปรับใช้ได้ทั้งผู้บริหาร หัวหน้างาน พนักงานปฏิบัติการ ตลอดจนบุคคลทั่วไปทุกระดับชั้น และทุกองค์กรหน่วยงาน เพราะในการปฏิบัติงานในทุกองค์กรนั้นย่อมมีการทำงานกันเป็นทีม หรือกลุ่มคนไม่ว่าจะมีตำแหน่งเดียวกันหรือต่างกันมีผู้ได้บังคับบัญชาหรือไม่ ภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรมในตัวบุคคลจะช่วยกระตุ้น ชี้แนะ ผลักดันให้บุคคลอื่นปฏิบัติงานด้วยคุณธรรมจริยธรรมเพื่อความสำเร็จของกลุ่มและเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรที่วางไว้

## เอกสารอ้างอิง

กฤษดา เขียววัฒนสุขและทัตพรวง บุญญาธิการ. (2560). ภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรมที่มีผลต่อการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพและนำไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 3(2), 13-28.

- เนตรดาว จิระกิจ. (2550). การเปรียบเทียบการบริหารจัดการตามแนวทางทศพิธราชธรรมระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลในคลองบางปลากดกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางกระสอบ ในจังหวัดสมุทรปราการ. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการจัดการ) บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประเทศไทยใสสะอาด. การเรียนรู้ทศพิธราชธรรมสู่การปฏิบัติ. เข้าถึงได้จาก <http://www.fact.or.th/king/>
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2550). ๕ ทรงครองแผ่นดิน ทศพิธราชธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน). (2552). ธรรมวาทะ-ข้อคิด. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ เลียงเชียงการพิมพ์.
- พระหรรษา ธมฺมหาโส. (2556). ทศพิธราชธรรม : 10 ตัวชี้วัดสำหรับผู้นำองค์กร. กรุงเทพฯ: ศรีเสน่ห์การพิมพ์.
- รัชนิกร เศรษฐ์. (2532). โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- อรณี ผุ้จวรรณลักษณ์. (2538). การเปิดรับ การคาดหวังประโยชน์และความพึงพอใจ ในรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

